

Taberiyeh gölü ve uzaktan şehrin görünüşü

yübî melikleri arasında el değiştirdi. 590'da (1194) Eyyübî Hükümdarı el-Melikü'l-Efdal Ali'nin, 626'da (1229) el-Melikü'l-Kâmil Muhammed'in eline geçti. 638 (1241) yılında Eyyübîler'in Dimaşk kolu hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Ebü'l-Hayş, rakipleri Eyyübî Hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Eyyüb ve Kerek hâkimi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'a karşı kendisine yardım etmeleri karşılığında Taberiyeh'i Haçlılar'a teslim ettiyse de 645'te (1247) Mısır hâkimi el-Melikü's-Sâlih Eyyüb'un Fahreddin İbn Hameveyh kumandasında gönderdiği ordu şehri geri almayı başardı. Ancak şehir Haçlı istilâsı sırasında tahrip edildi ve önemini kaybetti, Aynicâlût Savaşı'ndan sonra Memlûk hâkimiyetine girdi (658/1260) ve Safed nâibliğine bağlandı. İbn Battûta'nın kayıtlarından Taberiyeh'nin VIII. (XIV.) yüzyılda da harabe halinde olduğu anlaşılmaktadır (*er-Rihle*, s. 62).

1517 yılında diğer Filistin şehirleriyle birlikte Osmanlılar'ın eline geçen Taberiyeh XVII. yüzyılda Ma'noğlu II. Fahreddin döneminde tekrar önem kazandı. XVIII. yüzyıl başlarında Hicaz bölgesinden gelen Zeydân kabilesi buraya yerleşti. Daha sonra bir karışıklık devri geçiren ve önemini kaybeden şehir 1730'da bedevî bir Arap olan Sayda Valisi Zâhir el-Ömer ez-Zeydânî'ye verildi. Zâhir şehri müstahkem hale getirdi ve güvenliği sağladı. Bir kale ve günümüzde mevcut olan ulucamiyi yaptırdı. Taberiyeh XVIII. yüzyıl sonlarında bir süre Cezzâr Ahmed Paşa tarafından yönetildi. 1799'da Napolyon'un işgaline uğrayan şehir XIX. yüzyılda Akkâ'ya bağlandı. 1837 depreminde büyük zarar gördü. I. Dünya Savaşı'nın ardından İngiliz yönetimi altına girdi. 1920'den itibaren bölgeye iskân edilen yahudiler şehrin civarında yerleşim

birimleri kurdular. 1934'te sel baskınına uğrayan Taberiyeh yeniden inşa edildi. 1948 yılında Araplar ile yahudiler arasındaki çarpışmalarda eski şehir harap oldu. Bu tarihten sonra İsrail yönetimi altına giren şehrin nüfusu 1961'de 20.000 kadarken 2007 verilerine göre 40.000 civarına ulaştı. Ünlü yahudi filozofu İbn Meymûn (Maimonides) vasiyeti üzerine Taberiyeh'ye defnedilmiştir. 1843 tarihinde yenilenen Câmiu'l-cisr günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Taberiyeli âlimler Taberânî nisbesiyle anılır; bunların en meşhuru muhaddis Süleyman b. Ahmed et-Taberânî'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 166-177; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), III, 443-444; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (Amedroz), s. 183-186; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 198-202; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), IV, 19-22; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 324; II, 431-432; V, 295; VII, 542; VIII, 590, 657, 661, 697, 699; IX, 231; X, 496, ayrıca bk. İndeks; Ebü Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Rauzüteyn* (nşr. İbrâhim Zeybek), Beyrut 1418/1997, I-IV, bk. İndeks; İbn Battûta, *er-Rihle*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 62; G. le Strange, *Palestine under the Moslems*, Beirut, ts., s. 334-341; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *Bilâdü'nâ Filistin*, Beyrut 1974, VI/2, s. 260-356; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-III, bk. İndeks; A. S. Mermerci ed-Düminikî, *Büldâniyye Filistin el-'Arabiyye* (trc. M. Halil el-Bâşâ), Beyrut 1407/1987, s. 203-211; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi*, Ankara 1989, s. 52, 68, 72, 76, 220, 250, 251; Müsâ Semha, "Taberiyeh", *Mevsû'atü'l-müdüni'l-Filistinîyye*, Dimaşk 1990, s. 421-447; Abdülkerim Özyayın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara 2001, s. 118-123; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyübîler-Memlûklar (1193-1260)*, İstanbul 2007, s. 14, 24, 114, 173, 197, 199, 207, 214, 269; Fr. Buhl, "Taberiyeh", *IA*, XI, 599-601; M. Lavergne, "Tabariyya", *El²* (İng.), X, 18-19.

CENGİZ TOMAR

TABERSÎ

(الطبرسي)

Ebû Ali Eminüddin (Eminü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî (ö. 548/1154)

Döneminde İmâmiyye Şiâsi'nin önde gelen müfessir, fakih ve âlimlerinden.

Büyük ihtimalle Taberistan'da, bazı rivayetlere göre ise Kâşân ve İsfahan arasında bir köy olup Arapça'ya Tabris şeklinde geçen Tefriş'te doğdu. 467 (1075) veya 470'te (1077) dünyaya geldiğini belirten nakiller yanında doksan yaşında öldüğü şeklindeki rivayetler dikkate alınarak 458 (1066) yılında doğduğu kabul edilebilir. Meşhed'de uzun süre kaldığından Meşhedî, ayrıca Radavî diye de bilinir. Sebzevârî'deki ikameti dolayısıyla Sebzevârî olarak da anılmakla birlikte en meşhur nisbesi Tabersî'dir, bu nisbe mutlak olarak kullanıldığında kendisi kastedilir. Ebü'l-Vefâ Abdülcebbâr b. Ali el-Mukrî er-Râzî, Ebü Ali b. Şeyh et-Tûsî, Muvaffakuddin Hüseyin b. Feth el-Vâiz el-Bekrâbâdî, Ebü Tâlib Muhammed b. Hüseyin el-Hüseyinî ve Hasan b. Hüseyin b. Bâbeveyh el-Kummî gibi âlimlerin derslerine devam etti. Tahsilinden sonra bir süre Horasan'da hocalık yaptı. Başta oğlu Radiyyüddin olmak üzere Reşidüddin İbn Şehrâşûb et-Tabersî, Müntecebüddin el-Kummî, Kutbüddin er-Râvendî ve Burhâneddin Muhammed Ali el-Kazvîni gibi öğrenciler yetiştirdi. 523'te (1129) Meşhed'den ayrılarak Sebzevâr'a yerleşti ve eserlerinin çoğunu telif ettiği ömrünün son yirmi beş yılını burada geçirdi (*A'yânü's-Şîra*, VIII, 400). 548 (1154) yılının kurban bayramı gecesi Sebzevâr'da vefat eden Tabersî'nin naaşı Meşhed'e nakledilerek Katlgâh diye bilinen yerde, diğer bir rivayete göre ise İmam Ali er-Rizâ'nın abdest alıp guslettiği yerde defnedildi.

Eserleri. Tabersî'nin tefsir alanındaki çalışmalarının önem taşıdığı kabul edilmekte, günümüz Şii dünyasında müfessirliğiyle öne çıkmaktadır. 1. *Mecma'u'l-beyân** *li-'ulûmi'l-Kur'ân* (*Mecma'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*). Eser üzerinde muhtelif ihtisarsı çalışmaları yapılmış ve Farsça'ya tercüme edilmiştir. 1852'den itibaren gerçekleştirilen baskıları dışında Ahmed Ârif ez-Zeyn (Tahran 1322-1324), Muhammed Emin el-Âmilî (Beyrut 1377/1957), Seyyid Hâşim er-Resulî el-Mahallâtî (Kahire 1378/1958; Tahran 1379/1339 hş.), Seyyid Faz-

lullah el-Yezdî et-Tabâtabâî ve Hâşim er-Resûlî (I-X, Beyrut 1406/1986) tarafından neşredilmiştir. 2. *el-Kâfî eş-şâfî min kitâbi'l-Keşşâf (et-Tefsîrû'l-vecîz, et-Tefsîrû'ş-şâgir)*. Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*'dan sonra Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ındaki edebî özellikleri bu çalışmada bir araya getirmiştir (*El²* [İng.], X, 40). 3. *Cevâmî'u'l-câmî' et-Tefsîrû'l-vasîf*. Müellifin, oğlu Hasan'ın isteği üzerine yazdığı, tefsirle ilgili çalışmalarının sonuncusu olan bu eser, *el-Keşşâf*'tan alıp yazdıklarına kendi tefsirinden bazı bölümlerin eklenmesiyle meydana gelmiştir. İlk taşbaskı neşrinden (Tahran 1302, 1321) sonra Ebû'l-Kâsım Gürcî (Gerecî ?) (I-II, Tahran 1347-1359 hş.; Kum 1409/1367 hş.) ve Âyetullah Kâdî Tabâtabâî (Tebriz 1383) tarafından yayımlanmıştır. 4. *İ'lâmü'l-verâ bi-a'lâmî'l-hüdâ*. İspahbed Alâüddeve Ali b. Şehriyâr b. Kârin adına Hz. Peygamber'in, Fâtıma'nın ve on iki imamın faziletlerine dair Şii ve Sünnî kaynaklarından derlenen bilgilere dayanılarak kaleme alınan bir eserdir. Çeşitli baskıları bulunan kitabın ilk neşirlerinden biri Necef'te yapılmış (1970), ilmî neşri Ali Ekber el-Gaffârî'nin tashihleri ve dipnotlar ilâvesiyle gerçekleştirilmiş (Beyrut 1399/1979), ayrıca bir komisyon tarafından gözden geçirilerek yayımlanmıştır (Beyrut 1405/1985). 5. *el-Âdâbü'd-dîniyye li'l-hizâneti'l-Mu'iniyye*. Ahlâka dair olan eser, İsmâîlî fedâilerince 521 (1127) yılında öldürülen Horasan emîri ve Sultan Sencer'in veziri Muînüddîn-i Kâşî'ye ithaf edilmiş olup henüz neşredilmemiştir (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, I, 18). 6. *el-Mü'telef mine'l-muhtelif beyne e'immeti's-selef*. Şeyhü'ttaife Ebû Ca'fer et-Tûsî'nin *Mesâ'ilü'l-hilâl* adlı eserinin şerhidir (nşr. Mehdî er-Recâî, Meşhed 1410). 7. *Tâcü'l-mevâlid*. Hz. Peygamber, Fâtıma ve imamlarla ilgili biyografik bir çalışmadır (Kum 1406/1985). 8. *Neşrû'l-je'âlî*. Hz. Ali'nin sözlerinin alfabetik sıraya göre düzenlenip kaydedildiği küçük bir risâledir (Musa O. A. Abdul, XV/2-3 [1971], s. 101). Tabersî'nin bunların dışında *en-Nûrû'l-mübîn*, *Münûzü'n-necât*, *et-Temhîd fi'l-uşûl*, *Münyetü'z-zâhid*, *el-Fâ'ik*, *el-Umde*, *Fezâ'ilü'z-Zehrâ*, *Me'âricü's-su'âl*, *Şahîfetü'r-Rizâ* ve *el-Cevâhir fi'n-na'ihv* gibi eserleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Beyhakî, *Târîh* (Hüseynî), s. 420-421; Abdülcelîl el-Kazvîni, *Kitâbü'n-Nakz* (nşr. Celâleddin el-Hüseynî Urmevî), Tahran 1331hş./1952, s. 304; İbn Şehrâşûb, *Me'âlimü'l-ulemâ*, Necef 1380/1961, s. 135; Mustafa el-Hüseynî et-Tefrîşî, *Nakdû'ricâl*, Tahran 1318, s. 266; Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâzü'l-ulemâ* ve *hiyâzü'l-fuzalâ* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, IV, 340-359;

Hür el-Âmilî, *Emelü'l-âmil* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Necef 1385/1965, II, 216-217; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, Beyrut 1411/1991, V, 342-349; Abbas el-Kummî, *el-Künâ ve'l-elkâb*, Beyrut 1403/1983, II, 444; A'yânü'ş-Şî'a, VIII, 398-401; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşâñifi'ş-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, I, 18; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessîrin*, s. 420; M. Rizâ el-Hakîmî, *Târîhu'l-ulemâ* 'abre'l-uşûri'l-muhtelif, Beyrut 1403/1983, s. 433-435; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, III, 279-295; Musa O. A. Abdul, "The Unnoticed Mufasssîr Şhaykh Tabarsî", *IQ*, XV/2-3 (1971), s. 96-120; Ali Asgar Halebî, "Tabersî ve Mecma'u'l-beyân", *Neşr-i Dâniş*, III/1, Tahran 1361/1983, s. 19-22; E. Kohlberg, "al-Tabrisî (Tabarsî)", *El²* (İng.), X, 40-41; Nebîl Ebû Amşe, "et-Tabersî, el-Fazl b. Hasan", *el-Mevsû'atü'l-Arabiyye*, Dimaşk 2005, XII, 507-508.

MUSTAFA ÖZ

TABHÂNE

(bk. İMARET).

TABİAT

(الطبيعة)

Yaratılış, seciye,
bir varlığın aslı yapısı,
maddî dünya anlamında
bir terim.

Sözlükte "yaratmak, inşa etmek, biçim vermek; mühürlemek" anlamlarındaki **tab'** masdarından isim olan **tabîat** eski lugatlarda "yaratılış, seciye, yaratılıştan gelen aslı yapı" mânalarında kaydedilir (*Lisânü'l-Arab*, "tb'a" md.; *Tâcü'l-arûs*, "tb'a" md.; Cevherî, *eş-Şihâh*, "tb'a" md.). Râğıb el-İsfahânî'ye göre tabiat, tab'ın "mühürlemek" anlamından gelmekte olup yaratılış veya alışkanlıklar yoluyla nefse nakşedilen temel yapıyı anlatır; ancak yaratılış için kullanımı daha yaygındır (*el-Müfredât*, "tb'a" md.). Terim olarak tabiat, bir varlığı belirleyen özelliklerin tamamını, hareket sağlayıcı güç diye kabul edilen etkeni, doğuştan sahip olunan aslı yapıyı (fitrat), bilimsel veya metafizik açıdan ele alınan maddî dünyayı, hareketin ve onu takip eden sükûnun ilkesini, kültür ve tekniğin etkisiyle değişikliğe uğramamış olan şeyi ve nefsin ilk güçlerinden birini ifade eder. "Bir varlığın aktif unsurlarının ve temel niteliklerinin toplamı" anlamındaki mahiyet de tabiat mânasına gelir. Öz (essence) ve cevher (substance) terimleri de tabiatı anlatır. Ancak ayrı ayrı söz edildiğinde öz ve cevher varlığın statik durumuna, tabiat ise içsel eğilimlerine ve dinamik yapısına işaret eder.

Fizik çerçevesinde tabiat, maddî nesnelere toplamını veya hareketin ve onu ta-

kip eden sükûnun ana ilkesini göstermek için kullanılır. Tabiat felsefesi ve tabiat bilimleri denildiğinde maddî cevherlerin kanunlarını, özelliklerini, oluş ve bozuluş süreçlerini inceleyen çalışmalar anlaşılır. Metafizik alanında tabiat organik bütünlük gibi daha geniş bir kapsama sahiptir. Bu mânada tabiat Yunanca'daki "physis" (kendisi doğal sonucunu yaratacak dinamizme sahip maddî varlık) terimine çok yakındır. Physis ve bunun karşılığı tabiat kendi kendine hareket imkânını yaratan bir tür nefse sahip olarak düşünülür. Bununla birlikte Allah'tan başka bütün varlıkların mümkün varlıklar kategorisine dahil edilmesi onları zorunlu varlık olan Allah'a bağlı hale getirdiği için İslâm düşüncesindeki tabiat terimi physis'e göre farklılık arzeder.

Tabiat felsefesinde ortaya çıkan meseleler tabiatın birliği düşüncesi etrafında odaklanmaktadır. İyonya filozoflarının hepsi tabiat filozoflarıydı ve bütün varlıkların ilkesi olarak tesbit edebilecekleri temel maddelerin peşindeydi. Bu dönemde hava, su, ateş ve toprak (daha sonra Empedokles'in bunlara eklediği yeniden toplanma ve dağılıma özellikleri) sırasıyla yahut hepsi birden varlığın ilkesi sayılmıştır. Günümüzde ise eter veya başka maddeler ya da enerji bütün maddî varlığın ilkesi, ana dayanağı diye kabul edilmektedir. Bütün varlıklara kaynaklık eden bu ana madde konusundaki statik birliğin yanında dinamik birlik de araştırılmaktadır. Başka bir deyişle evrende meydana gelen bütün değişikliklerin arkasında tek bir ilke aranmaktadır. Tabiata metafizik bir temel arandığında yaratıcı Tanrı'nın yaratılan şeylerden ayrılması felsefede gelenekleşmiştir. Mekanizm, her şeyin salt olarak bir cevherden diğerine doğru ilerleyip açıklanabileceğini kabul ederken teleolojik görüşler nihaî sebebe daha büyük önem verir ve farklı varlıkların son amaçlarına odaklanılır. Bütün varlıkları nihaî bir gayeye bağlamak ve her varlığın içine bir anlam yükleyerek onu bu hedefe ulaşacak şekilde yönlendirmek tabiatta monoteizmin egemen olduğu anlamına gelir.

İlk Yunan düşünürlerinde tabiat materyalist değil hylozoist (maddenin canlılığı) yahut animist bir yorumla anlaşılıyordu ve şekillendirici fonksiyon "nous"a (akıl) yahut rasyonel prensibe veriliyordu. Bunun ardından Demokritos, Epikuros, Lucretius gibi atomcular tarafından saf atomculuk geliştirilmiş, her şeyin ruha sahip olduğu ve ruhun ince atomlar tarafından meydana getirildiği iddia edilerek bütünüyle maddeye indirgenen bir tabiat görüşü be-